

УДК 007:304:001

Є. В. Подобна, аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТУ ЖУРНАЛУ «ХУТОРЯНИН» (1896–1917 РР.)

Розглянуто історію виникнення, становлення та розвитку сільськогосподарського журналу «Хуторянин», що виходив друком у Полтаві з 1896 по 1917 рр. Проаналізовано контент часопису, виокремлено основні проблемно-тематичні напрями публікацій, оприлюднених на шпальтах журналу. Визначено коло співробітників цього видання.

Ключові слова: журнал, «Хуторянин», Полтава, сільськогосподарська преса.

Е. В. Подобная, аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОСОБЕННОСТИ КОНТЕНТА ЖУРНАЛА «ХУТОРЯНИН» (1896–1917 ГГ.)

Рассмотрено историю возникновения, становления и развития сельскохозяйственного журнала «Хуторянин», который издавался в Полтаве с 1896 по 1917 гг. Проанализирован контент издания, выделены главные проблемно-тематические направления материалов, опубликованных на страницах издания. Определен круг сотрудников этого издания.

Ключевые слова: журнал, «Хуторянин», Полтава, сельскохозяйственная пресса.

Ye. V. Podobna, postgraduate student, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv

CONTENT SPECIFICS OF THE «KHUTORIANYN» MAGAZINE (1896–1917)

The history of origin, formation and development of the agricultural magazine «Khutorianyn», which was published in Poltava from 1896 to 1917, is considered. The content of this magazine is analyzed. The main issues and materials published on the pages of the magazine have been highlighted. The circle of staff of this publication is specified.

Key words: magazine, «Khutorianyn», Poltava, agricultural press.

Постановка проблеми. Історія журналістики нині — один з найважливіших напрямів науки про соціальні комунікації. Передусім актуальним є вивчення дореволюційного періоду української журналістики, адже протягом тривалого часу історія преси досліджувалася крізь призму радянської ідеології. При цьому нерідко оминали увагою значущі видання та діяльність відомих публіцистів. Численні газети та журнали донині не вивчені, насамперед це стосується історії місцевої преси. Окремі аспекти історії полтавської періоди-

ки та деяких видань розкривалися в працях таких науковців, як Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна, С. Семенко, В. Коротенко, О. Дроздовська, Н. Степаненко. В останні роки спостерігається посилення уваги дослідників до місцевої преси, однак, незважаючи на це, більшість видань не вивчені. Зокрема це стосується і преси Полтавської губернії. Особливе місце серед видань м. Полтава посідає журнал «Хуторянин». Протягом тривалого часу на його сторінках обговорювали як фахові економічні та сільськогосподарські питання, так і нагальні соціально-політичні питання. Історія функціонування часопису яскраво відображає тогочасні тенденції розвитку місцевої преси, а публікації журналу донині є цінним фактичним матеріалом. Усі ці аспекти надають вивченню видання актуальності.

Мета статті — визначити історію розвитку та контент журналу «Хуторянин». Для цього необхідно вирішити такі завдання:

- 1) окреслити передумови виникнення часопису, історію становлення та розвитку видання;
- 2) визначити коло співробітників журналу;
- 3) проаналізувати контент видання, виокремити основні проблемно-тематичні вектори «Хуторянина».

Об'єкт дослідження — полтавська дореволюційна преса, предмет — журнал «Хуторянин». Хронологічні межі дослідження — 1896–1917 рр.

Перший випуск журналу вийшов друком 23 травня 1896 р. У різні роки свого існування часопис позиціював себе як: «Еженедельное издание, посвященное интересам местного сельского хозяйства, промышленности и торговли»; «Еженедельный иллюстрированный журнал, посвященный интересам сельского хозяйства, кооперации, промышленности и торговли», «Орган Полтавского общества сельского хозяйства». «Хуторянин» друкувався раз на тиждень по четвергах. Видавець часопису — Полтавське товариство сільського господарства. Його редакторами в різні роки були: Д. Квітка, П. Малама (з №25 за 1906 р.), П. Гриневиц (з №10 за 1907 р.), П. Ганько (з №22 за 1907 р.), А. Шимков (з №19 за 1911 та з №41 за 1914), Д. Ярошевич (з №24 за 1914 р.).

Часопис мав 1,5–2 друковані аркуші, згодом — від 2 до 3 (понад 220 сторінок на рік). Заявлена редколегією програма видання:

- 1) урядові постанови та розпорядження;
- 2) діяльність місцевих сільськогосподарських товариств, їх відділів та відділень;
- 3) статті із сільського господарства, промисловості та торгівлі, економічні й технічні;

- 4) хроніка, сільськогосподарський огляд і кореспонденції;
- 5) сільськогосподарська й економічна діяльність земських установ;
- 6) бібліографія та огляд сільськогосподарської й економічної літератури;
- 7) сільськогосподарський фейлетон;
- 8) стислі повідомлення: новини торгівлі, повідомлення про погоду
- 9) запитання та відповіді;

Передусім, метою діяльності журналу було поширення знань серед сільського населення. У передовій статті №4 за 1904 р. редколегія зазначала: «Одне з головних завдань «Хуторянина» — виявлення умов, при яких можливі сільськогосподарський прогрес і підняття економічного становища населення».

Співробітниками та членами редколегії журналу в різний час були: голова Полтавського сільськогосподарського товариства, активний громадський діяч Д. Квітка, уповноважений по сільськогосподарській частині П. Дубровський, учений секретар місцевого сільськогосподарського товариства О. Іллічевський, директор Полтавського дослідного поля Ю. Соколовський, помічник директора Полтавського дослідного поля С. Третьяков, член Полтавської губернської земської управи П. Бровко, адвокат М. Дмитрієв, секретар Полтавської повітової земської управи Д. Ярошевич, депутат першої російської Державної Думи Я. Імшенецький, директор земського музею М. Ольховський, П. Колініченко, секретарем газети був І. Дмитренко. Активну участь у роботі журналу брали його дописувачі — науковці, фахівці-агрономи, земські чиновники, гласні та власники великих господарств, зокрема: П. Гриневиц, С. Гриневиц, В. Русинов, А. Кисіль, А. Кохановський, В. Дем'яно, А. Агафоненко, В. Сицяно, В. Генінг, М. Чеснок, Я. Ліберман. Серед авторів — одна жінка — К. К. Лісовська. Незважаючи на значну кількість співробітників, редакція була відкритою до співпраці, постійно шукала нових дописувачів та фахівців з різних галузей господарства. Співробітник журналу і земський гласний Присецький згадував: «Редакція охоче приймає співробітників до свого складу, людей, котрі працюють безплатно, хто надасть 2–3 статті, долучають до складу редакції» [2, с. 45]. Статті без зазначення авторства й адреси дописувача до друку не приймалися. Матеріали без зазначення умов публікації друкували безплатно.

Традиційно кожен випуск журналу починався з редакційної статті. Контент видання розкривався в таких рубриках: «Книги, що надійшли до редакції», «Торгові повідомлення», «Стан погоди», «Оголошення», «Хроніка», «Кореспонденції», «Земська хро-

ніка», «Запитання та відповіді», «З сільськогосподарського друку», «Діяльність сільськогосподарських товариств», «Замітки по сільському господарству», «Хроніка кооперативної справи» (після 1910 р.), «Поштова скринька». У рубриці «Земська хроніка» зазвичай друкували деталізовані звіти засідань земського зібрання, рідше — замітки про рішення та постанови земств.

Значний відсоток контенту видання — роботи та звіти Полтавського дослідного поля. Немало статей написав директор, відомий місцевий громадський діяч, згодом, після революції — політик та міністр уряду Скоропадського — Ю. Соколовський. Більшість статей були великими за обсягом і часто друкувалися в кількох випусках, наприклад, «Короткий звіт про результати дослідів Полтавського дослідного поля в 1902 р. у зв'язку з попередніми роками» (№3–4, 20–25) (ця стаття також опублікована в «Працях Константиноградського сільськогосподарського товариства» та видана окремою брошурою). Крім того, на шпальтах журналу виходили друком статті «Ще про глибоке орання» (№27), «Досліди з дрібними ораннями Овсінського» (№28), «Перше молотіння озимої пшениці на дослідному полі в 1903 р.» (№32), «Досліди із сортами картоплі» (№ 38–40), «Про петкусську пшеницю» (№41). Також протягом року друкувалися замітки про діяльність поля. У 1904 р. його директор почав співпрацю з «Хуторянином» зі статті «Звіт про роботи Полтавського дослідного поля в 1903 р.» (1904. — №2–3), «Досліди із сортами вівса на Полтавському дослідному полі в 1903 р.» (1904. — №8).

Часопис постійно друкував статті, присвячені різноманітним питанням агрономії та рослинництва: «Децо про тютюнове бадилля» (1904. — №2), «Про культуру льону» (1904. — №5), «Кілька слів про значення кущастості хлібних злаків» П. Лещенка, «Посів хлібів між рядами люцерни» О. Кришпофович (1911. — №40), «Формалін як засіб боротьби з головною хлібних рослин» (1910. — №52).

Приблизно такий самий відсоток контенту видання становили статті зі скотарства, зокрема про породи сільськогосподарських тварин, практичні поради щодо утримання, харчування, підвищення продуктивності худоби. Це — «Бесіди з птахівництва» С. Іванова (1904. — №4), «Матеріал для поліпшення нашої робочої сили коня» Н. Крамарева, «Про поліпшення вівчарства в Полтавській губернії» В. Дем'янка (1910. — №4), «Державні та суспільні заходи для поліпшення скотарства» (1909. — №37). Часто друкували статті з бджільництва та шовківництва.

Окремо слід відзначити статті, присвячені сільськогосподарській техніці — новим машинам, знаряддям, пояснення щодо раці-

онального землеробства, новини про винаходи; рекламні вкладки з інформацією про техніку різних виробників («Про конкурс знарядь для поверхонь обробки пари» (1904. — №6), «Про покупку парової молотили» Л. Барчака (1910. — №40),

Необхідно зазначити, що на сторінках видання постійно публікувалися статті про діяльність сільськогосподарських товариств, лекції, виставки, з'їзди поміщиків, майстрів, власників великих господарств: «Агрономічна рада в 1904» (1904. — №15), «Кредитна кооперація на Півдні Росії» (1910. — №47–48), «З'їзд представників земств і південноруських господарів у м. Катеринослав», «З'їзд кустарів у Катеринославі», «Південноруська обласна виставка» (1910. — №40).

Проте журнал не обмежувався суто економічними та сільськогосподарськими темами. Часто на шпальтах «Хуторянина» друкували матеріали з питань народної освіти. У статті «Земський педагогічний журнал» один із членів редколегії зазначив: «Якби земство відхилило видання педагогічного журналу, то ми нагадуємо вчителям і всім діячам народної освіти, що редакція «Хуторянина» завжди охоче надавала й надаватиме місце для різних повідомлень та розробки питань народної освіти» (1910. — №42). Частими на шпальтах журналу були і матеріали про різні соціальні проблеми, такі як алкоголізм. Це, зокрема, стаття «Перший всеросійський з'їзд по боротьбі з пияцтвом», де, окрім деталізованого звіту про подію, наведено багато цікавих статистичних фактів, наприклад, про смертність і кількість хвороб через алкоголізм, роздумів щодо причин такого явища, державної винної монополії.

Нерідко в «Хуторянині» друкувалися статті з геології та ґрунтознавства (передусім присвячені Полтавській губернії), ветеринарії, будівництва (здебільшого — прикладні статті зі схемами, кресленнями тощо). Поширеними є і публікації на медичну тематику. Також автори «Хуторянина» залишили немало цінної інформації про видавничу діяльність місцевого земства, нові періодичні видання, постійно створювали як огляди нової книжкової продукції, так і аналітичні статті про стан видавничої справи та журналістики. Це, зокрема, «Історична довідка» Д. Ярошевича (1907. — №2), «Про старі і нові книги», (1905. — №32), «Земський педагогічний журнал» Д. Я. (1910. — №40).

Висвітлював «Хуторянин» і питання культури. №45 за 1910 р. вийшов друком з портретом письменника Л. Толстого на обкладинці. А №9 за 1911 р. присвячений річниці з дня народження Тараса Шевченка. На першій шпальті було розміщено портрет Шевченка та

статтю «Полтава, 5 березня 1911»: «У річницю звільнення селян постає в пам'яті інша річниця — смерті великого поета Тараса Шевченка, який прожив половину життя в кріпосному стані, але силою своєї душі і допомогою добрих людей вирвався на волю». На думку автора, життя Шевченка — яскравий приклад того, яким злом було кріпосне право. «Однак значення діяльності Шевченка не обмежується цією обставиною. Силою свого таланту він став усенародним великим поетом, близьким усім класам населення... Ніколи ще простонародна, «мужицька» українська мова не звучала так сильно та прекрасно, як в його устах». У тому ж випуску надруковано «Невиданий лист Т. Г. Шевченка», який до редакції надіслав І. Товтолужний з с. Лучка (Кобеляцький повіт), котрий мав оригінал цього листа. Датований 5 листопада 1860 р., він починався словами: «Вельми і вельми шануємий Добродію ласкавий! Ми з вами інакше і не бачились у цім смердючім Петрограді. Ще зимою, може, як Бог pomoже, побачимось в Харкові, а якже не pomoже, то я пришлю вам 50 або й 100 екземплярів свого Кобзаря, а ви передайте його на комісію під час ярмарку харківським книгарям». Після листа подавалася історична довідка про «Кобзар». Статтю підписано криптонімом Г. К. (імовірно, автором був Григорій Коваленко). Третя стаття випуску — «Як Тарас Шевченко отримав свободу».

В останньому номері 1910 р. редколегія зверталася до читачів: «Оглядаючись на пройдений шлях, ми далекі від думки, що наш журнал ідеальний і не має недоліків. Недоліки є, і їх вибачить той, хто ознайомлений із труднощами, пов'язаними з виданням журналу в провінції, зазвичай, бідній на таланти й інтелігентні сили. Дехто з передплатників надали нам вказівки. Таке спілкування з читачами для редакції надзвичайно цінне, оскільки сприяє поліпшенню видання, і ми закликаємо наших передплатників ділитися з нами своїми заувагами».

Журнал відзначали не лише численні читачі, а й фахівці. Про це свідчать нагороди, які «Хуторянин» здобував на сільськогосподарських виставках: золота медаль на виставці садівництва в Ростові-на-Дону (1909), друга — на Південноруській обласній виставці в Катеринославі (1910).

Відомо, що принаймні кілька разів із земського бюджету надавалися субсидії для друку журналу, натомість примірники видання безплатно надсилалися земським гласним, чиновникам економічного бюро та ін. Переважна більшість підтримувала пропозицію про надання грошової допомоги виданню, натомість у «Хуторянині» мали друкувати журнали засідань та постанови земств. У 1904 р. на пер-

шому земському зібранні дехто з гласних висловив рішучий протест проти фінансової допомоги журналу, Н. Бикова було вповноважено детально вивчити ситуацію в редакції й окреслити перспективи подальшої співпраці земства з часописом. Він мав стати членом редколегії і просувати земські питання на шпальтах видання. Однак у звіті Н. Биков зазначає, що редакція прийняла його не надто привітно і запросила на засідання лише один раз, щоб вислухати негативну думку стосовно його присутності в складі редколегії. Н. Биков звертається до президента сільськогосподарського товариства Д. Квітки, задля винесення питання про участь представника земства у виданні на річний з'їзд, який мав відбутися 2 грудня [2, с. 4]. Не дочекавшись цього засідання, земство постановило надати 3 тис. крб субсидії. На ці кошти «Хуторянин» мав друкувати звіти, протоколи засідань економічної ради земства, журнал безплатно надсилався гласним та членам земського статистичного бюро.

Після революції, з квітня 1917 р., журнал став двомовним і виходив друком українською та російською мовами.

Передплата на рік становила 2 крб, півроку — 1 крб (з доставкою та пересилкою) і 1,70 крб на рік без пересилки. Згодом (після 1909) — 2 крб 20 коп. на рік. Окремий випуск «Хуторянина» коштував 5 коп. Передплатити журнал можна було не лише в Полтаві, а й у Петербурзі, Одесі, Варшаві, Катеринославі, Києві, Прилуках, Хоролі; за зміну адреси потрібно додатково внести 20 коп. Плата за оголошення становила 8 коп. за рядок петиту в кінці журналу, на перших шпальтах — удвічі дорожче. У 1904 р. запровадили «Адресний довідник «Хуторянина»»: «Через часті запити передплатників, де дістати насіння, тварин тощо, редакція вирішила відкрити цей відділ, у якому розміщуватимуться адреси фірм і промислових господарств» (1904. — №15). За розміщення адреси в одному номері потрібно було сплатити 75 коп., протягом року — 10 крб, півроку — 6 крб, двох місяців — 4 крб. Для адреси надавалося не більше 5 рядків.

Редакція певний час розташовувалася в приміщенні садиби Полтавської губернської земської управи, однак здебільшого контора та редколегія розміщувалися на вулиці Пушкінській, де перебувало сільськогосподарське товариство.

Журнал мав рекордну для Полтавщини кількість додатків, великий відсоток з них — самостійні періодичні видання, що надсилалися всім передплатникам «Хуторянина». Це журнали «Наблюдения над атмосферними осадками и снежным покровом на дождемерных станциях Полтавского губернского земства» (у 1901 р. друкувало статистичне бюро, опублікований один випуск за вересень-грудень, після

чого видання перенесли до Харкова), «Цены на продукты сельского хозяйства в Полтавской губернии» (1901–1902), «Экономическая и сельскохозяйственная деятельность Полтавского земства» (1901–1903), «Известия о состоянии сельского хозяйства в Полтавской губернии» (1901–1904), «Цены на продукты сельского хозяйства на базарах Полтавской губернии» (1902), «Великая европейская война» (1914), «Справочный листок «Хуторянина»» (1914), «Великая война» (1915–1917), «Неделя «Хуторянина»» (1917) [4, с. 23–24]. Ще одне окреме видання, про яке не згадає жодне опубліковане джерело, — «Листок Хуторянина» (1911), один примірник якого коштував 1 коп. Відомо, що №1 містив одну статтю Б. Овсянникова «Як знищити овсюк».

Неодноразово читачам «Хуторянина» надсилали довідкову літературу, таблиці, зразки насіння. У 1904 р. річні передплатникам отримали від Департаменту землеробства три кольорові «Таблиці головних паразитних грибів та комах плодкових дерев і городніх рослин». Разом з №9 у 1904 р. передплатникам надали зразки раннього сорту вівса «немерченський»: «Редакція надіслала передплатникам невеликі зразки цього сорту, виписаного з відомого немерченського насінного господарства п. Бущинського та Лозинського (Подільська губ.). Перед розсилкою насіння дослідили в нашій лабораторії щодо їх чистоти, ваги, взростання». Редакція також просила читачів писати про якість урожаю від надісланого насіння, збираючи таким чином фактичний матеріал агрономічних досліджень. У 1910 р. передплатникам пропонувалося вже до 10 сортів насіння (китайських бобів, люцерни, маку, огірків, цибулі, кукурудзи, ячменю, пшениці та сорго) й один з випусків «Бібліотеки «Хуторянина»» на вибір.

Окремим видавничим проектом редакції був «Календар «Хуторянина»», який почав виходити друком у 1909 р. Це — збірник сільськогосподарських статей з численними ілюстраціями та статистичним матеріалом. У 1911 р. він мав понад 250 сторінок, карту Росії, портрет імператора Олександра II. Вартість такого збірника становила 25 коп. (без пересилки).

Про успіхи в пошуках «свого» читача свідчить опитування, яке редколегія вирішила здійснити в 1899 р., щоб визначити, в якому напрямі має далі розвиватися часопис. Для цього передплатникам надсилали питальники. Редакція отримала 460 відповідей, що становило 1/5 загальної кількості передплатників, а також 12 відповідей від людей, котрі позичали журнал у знайомих чи в бібліотеках. Виявилося, що читали «Хуторянина» не лише в Полтавській губернії, а й у Харківській, Катеринославській, Курській, Херсонській,

Таврійській, Волинській, Петербурзькій, Бессарабській, Кубанській губерніях, області Донського війська. Передплатників Полтавської губернії найбільше було з Полтави і Золотоніського повіту (до сорока осіб), найменше — у Гадяцькому та Пирятинському повітах (по 20 осіб). Щодо соціальної стратифікації, то 63,5% передплатників були селянами, 18,7% — дворянами, 8% — духовними особами, 4,3% — міщанами та купцями [3, с. 7–8]. Показовим є той факт, що 211 з опитаних передплачували газету з часу її заснування, тобто з 1896 р. Однак усі ці цифри повною мірою не відображають популярності видання, адже «Хуторянин» мав значно більше прихильників, оскільки більшість селян були неграмотними, статті з журналу їм читали вголос.

Висновок. Таким чином, можна дійти висновку про різноманітність контенту цього журналу, утім щонайменше 70% матеріалів видання стосувалися сільського господарства, інші — це соціальна проблематика, наукові статті з різних галузей знань, довідкова інформація, місцеві новини, реклама. Історія «Хуторянина» має ще немало питань, які потребують вивчення, зокрема, глибше опрацювання контенту видання, вивчення ролі відомих місцевих громадських діячів та науковців у житті видання, динаміки жанрів тощо.

Список використаних джерел

1. Довгопола О. Бібліографія дореволюційних сільськогосподарських журналів / О. Довгопола. — Харків, 1961. — С. 56–71.
2. Имшенецкий Я. Хуторянин и его читатели: доклад, читанный в годичном заседании Полтавского общества сельского хозяйства 23 ноября 1899 года / Яков Имшенецкий. — Полтава, 1901. — 55 с.
3. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838–1917) : список / укл. Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна. — Київ, 1996. — 126 с.
4. Хуторянин. — 1900. — №12–17, 38–40.
5. Хуторянин. — 1901. — №1–10.
6. Хуторянин. — 1905. — №4–12.
7. Хуторянин. — 1910. — №38–42.

References

1. Dovhopola O. Bibliohrafiia dorevoliutsiinykh silskohospodarskykh zhurnaliv / O. Dovhopola. — Kharkiv, 1961. — S. 56–71.
2. Imshenetskiy Ya. Khutoryanin i ego chitateli: doklad, chitannyy v godichnom zasedanii Poltavskogo obshchestva selskogo khozyaystva 23 noyabrya 1899 goda / Yakov Imshenetskiy. — Poltava, 1901. — 55 s.
3. Periodychni vydannia Poltavy ta Poltavskoi hubernii (1838–1917) : spysok / ukl. N. Sydorenko, O. Sydorenko, O. Shkolna. — Kyiv, 1996. — 126 s.
4. Khutorianyn. — 1900. — №12–17, 38–40.
5. Khutorianyn. — 1901. — №1–10.
6. Khutorianyn. — 1905. — №4–12.
7. Khutorianyn — 1910. — №38–42.

UDC 007:304:001

CONTENT SPECIFICS OF THE «KHUTORIANYN» MAGAZINE

Podobna Ye. V., postgraduate student, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv

Jenia_podobna@mail.ru

The aim of this article is to study the development of the agricultural magazine «Khutorianyn» and describe its content.

Research methodology. The study is based on the analysis of 70 issues of the magazine. Qualitative and quantitative research methods have been used.

Results. It has been demonstrated that the «Khutorianyn» was one of the most popular magazines in Poltava. The main principles of development of this magazine have been revealed. The role of political and social processes was evaluated. It was concluded that 70% of the content of the «Khutorianyn» contained agricultural information. However, other articles on education, medicine, politics, trading, economics and, rarely, culture could also be found. Different genres were intertwined in the magazine.

Novelty. The author has considered a vast number of magazine issues. Over 200 publications have been examined. Rare documents and facts about the «Khutorianyn» have been found. New data have been received on the Poltava journalism history.

The practical significance. This information may be useful for Ukrainian students and educators, who are engaged in the history of Ukrainian journalism.

Key words: *magazine, «Khutorianyn», Poltava, agricultural press.*

Надійшла до редколегії 04.03.2015 р.